

702 ΟΡΧΙΣ

τήν «σύριγγα» έχουμε στη ζωφόρο με τις παραστάσεις του Άπτικου ήμερολογίου στη Μικρή Μητρόπολη (Γορνοεπίσκο) μαζί με άλλες προσωποποιήσεις (μήνα Άνθεστηριώνα, Έαρ, Μουσική) και τελευταία με χορευτική κίνηση την «Όρχησιν», μία από τις Ώρες (Enciclopedia dell'Arte Antica V, σ. 709, s.v. Orchesis).

ΝΤ. ΠΕΠΠΑ - ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ

ὄρχις (Orchis). Γένος φυτών της οικογένειας των ὄρχεοειδῶν με πολυτήν πικρὴ φυτὰ, πού ἔχουν συνήθως ὀρθία, φυλλοφόρα στελέχη καί ὑπόγειους κονδύλους, τὰ ὁποῖα σέ ἄλλα εἶδη εἶναι ἀκέραια καί σέ ἄλλα δακτυλιόσχηστα. Τά τελευταῖα κατατάσσονται καμιά φορά στό γένος δακτυλοῤῥιζα. Τά ἄνθη εἶναι ἀκανόνιστα, σέ σταχυοειδέις ταξιανθίες, τό περιάνθιο ἀποτελεῖται ἀπό 6 φυλλάρια, πού τό μεσαῖο εἶναι συνήθως τριπτερυγῶτό μέ νεκτάριο στή βάση καί τὰ ὑπόλοιπα 5 ἤ μόνο τὰ 3 σχηματίζουν κράνος καί ὁ καρπός εἶναι μικρή κάψα. Ὑπάρχουν 100 περίπου εἶδη στήν εὐκρατη κυρίως ζώνη τῆς Εὐρασίας, στή Βόρεια Ἀφρική, στίς Καναρίους νήσους καί στή νήσο Μαδέρα καί στή Βόρεια Ἀμερική. Ἡ ΕΣΣΔ ἔχει 40 περίπου εἶδη. Τό *O. militaris* μέ ἀκέραιους ὠοειδέις ὑπόγειους κονδύλους καί ταξιανθίες μέ λίγο ρόδινα ἤ ἀνοικτὰ μενεξεδένια ἄνθη φύεται στίς παρυφές τῶν δασῶν, στά ξέφωτα καί στά ὑγρά λιβάδια, τό *O. maculata* μέ δακτυλιόσχηστους κονδύλους στά ἐλώδη δάση καί στά λιβάδια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τμήματος τῆς ΕΣΣΔ καί τό *O. mascula* στό Εὐρωπαϊκό τμήμα καί στόν Καύκασο. Οἱ κόνδυλοι μερικῶν εἰδῶν χρησιμοποιοῦνται γιά τροφή καί παρασκευάζεται ἀπό αὐτούς τό σαλέπι, πού χρησιμοποιεῖται γιά τήν παρασκευή τοῦ παχύρρευστου μαλακτικοῦ ποτοῦ γιά ἐσωτερική χρήση ἢ κλύσμα κατά τῆς φλεγμονῆς τοῦ πεπτικοῦ σωλήνα. Μερικά εἶδη καλλιεργοῦνται ὡς διακοσμητικά.

Β. Ν. ΓΚΑΛΑΝΤΚΟΒΑ

ὄρχις. Γεννητικός ἀδένας τοῦ ἀνδρα, ὄργανο ἀναπαραγωγῆς καί ἐσωτερικῆς ἔκκρισης (σχηματισμοῦ γεννητικῶν ὁρμῶν καί κυρίως τῆς τεστοστερόνης). Ἐχει ἑλλειψοειδέσ σχῆμα. Βρίσκεται στό ὄσχεο. Οἱ μέσες διαστάσεις του εἶναι μήκος 4 ἐκ. καί πλάτος 3 ἐκ. Ἡ ἐξωκρινῆς μοῖρα ἀποτελεῖται ἀπό σπερματικά σωληνάρια τὰ ὁποῖα παράγουν τὰ σπερματοζωάρια (*Γεννητικά ὄργανα). Παθολογική περίπτωση εἶναι ἡ κρυπορχία, ἡ ἀνορχιδία κ.ά. Ὁ τραυματισμός τοῦ δ. (μυλωτισμός, ρήξη κ.ά.) προκαλεῖ δυνατούς πόνους, διόγκωση τοῦ ὄσχεου, αἱμορραγία κτλ. Κατά τούς μυλωτισμούς συστήνεται ἀκίνησις, κρύες κομπρέσες στό ὄσχεο, κηλεπίδεσμοί καί ἀντιβιοτικά. Σέ περιπτώσεις ἀνοικτῶν τραυμάτων, ὁ ἀσθενὴς ὑποβάλλεται σέ χειρουργική ἐπέμβαση. Ἡ συχνότερη περίπτωση φλεγμονώφους πάθησης τοῦ δ. εἶναι ἡ ὄρχιτιδα. Ἡ φυμάτιωση τοῦ δ. ἀναπτύσσεται, συνήθως, ὡς ἀποτέλεσμα φυματίωσης τοῦ προστάτη ἢ τοῦ ἡγμόριου σώματος τοῦ δ. καί ἐκδηλώνεται μέ πύκνωση, μέ ἐξογκώματα στόν δ., μέ κόλλημα στό δέρμα τοῦ ὄσχεου καί μέ πυώδη συρίγγια. Ἡ θεραπεία ἐπιβάλλει ἐγγχείρηση, δηλ. τήν ἀφαίρεση ὀλοκληροῦ ἢ μέρους τοῦ δ. Πανώτερα παρατηρεῖται προσβολή ἀπό σύφιλη καί μελιταῖο, πού ἀνακαλύπτονται μέ εἰδικὰ τέστ καί ἀντιδράσεις. Ἡ θεραπεία γίνεται μέ φάρμακα. Οἱ ὄγκοι τῶν δ. παρουσιάζονται κυρίως σέ νεαρά ἡλικία. Συχνά συναντᾶται καρκίνωμα τοῦ δ., τερατοβλάστημα, χοριοεπιθηλίωμα καί ἄλλοι κακοήθεις ὄγκοι. Ἡ θε-

ραπεία τῶν ὄγκων τοῦ δ. γίνεται κυρίως μέ χειρουργική ἐπέμβαση. Γιά τήν ὑδροκήλη τοῦ δ. * Ὑδροκήλη.

Α. Λ. ΣΑΜΠΛΑΝΤ

ὄρχιτις (-ιδα). Ἡ φλεγμονή τοῦ ὄρχεος στόν ἄνθρωπο. Παρουσιάζεται ὡς ἐπιπλοκή μιᾶς λοιμώδους νόσου, π.χ. παρωτίτιδας, βλεννόρροιας, γρίπης καί τύφου ἢ ὡς συνέπεια τραύματος τοῦ ὄρχεος. Ὅταν ὑπάρχει λοιμώδης νόσος, ἡ προσβολή τοῦ ὄρχεος λέγεται αἱματογενῆς. Ἡ ἐξέλιξη τῆς ὄρχιτιδας εἶναι ὀξεία. Ὁ ὄρχις διογκώνεται γρήγορα, γίνεται εὐαίσθητος καί ἡ ἐπιφάνειά του γίνεται λεῖα ἐξαιτίας τοῦ ἐξιδρώματος τῶν ἐλῦτρων του. Ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ἀνεβαίνει. Στήν περίπτωση τῆς αἱματογενούς φλεγμονῆς, ἡ ἐπιδιδυμίδα καί ὁ σπερματικός πόρος παραμένουν ἀμετάβλητα. Τά συμπτώματα τῆς ὄρχιτιδας συνήθως ὑποχωροῦν σέ δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδες, ἀν καί σέ λίγες περιπτώσεις παρατηρεῖται διαπύηση, καί εἶναι δυνατή ἀκόμα καί ἡ νέκρωσις τοῦ ὄρχεος. Ἡ χρόνια ὄρχιτιδα ἐξελίσσεται ἀργά, μέ λίγα συμπτώματα. Ἡ θεραπεία ἀφορᾷ τήν ἀνάπαυση, τή χρήση ἀναλγητικῶν, ἀντιβιοτικῶν καί στηρικτικοῦ ἐπιδέσμου. Ἀν συμβεῖ διαπύηση, τό ἀπόστημα διασπύεται. Σέ παρατεινόμενες ὑποτροπιάζουσες περιπτώσεις ὄρχιτιδας, ἀφαιρεῖται ὁ προσβλημένος ὄρχις.

Ὁρχομενός. Ἀρχαία πόλη τῆς Βοιωτίας, στή Στερεά Ἑλλάδα. Ἡ τοποθεσία κατοικοῦνταν ἀπό τή Νεολιθική ἀκόμη ἐποχή. Ἐνα ἀνάκτορο καί ἕνας βασιλικός τάφος (περίπου 2000 π.Χ.) πού ἀνακαλύφθηκαν ἐκεῖ ἀπό τόν Χ. Σλήμαν ἀποδίδονται στή Μυκηναϊκή ἐποχή. Ἡ ἑλληνική παράδοση ἀποδίδει τόν τάφο στό βασιλιά Μίνωα καί γι' αὐτό ἡ πόλη ὀνομάζεται καί Μινωικός Ὁρχομενός. Στή διάρκεια τῆς περιόδου αὐτῆς, ὁ Ὁρχομενός εἶχε ἀπώλεσι τόν ἐλεγχό του σέ ὀλόκληρη σχεδόν τή Δυτική Βοιωτία. Ὡς τόν 6ο αἰ. π.Χ., ὅμως, ἡ Θήβα εἶχε καταλάβει τίς πόλεις τῆς περιοχῆς αὐτῆς καί ὑποχρέωσε τόν Ὁρχομενόν νά ἐνταχθεῖ στή Βοιωτική Ὀμοσπονδία ὑπό θηβαϊκή ἡγεμονία. Ὁ Ὁρχομενός πολέμησε στό πλευρό τῆς Σπάρτης στόν Κορινθιακό πόλεμο καί καταστράφηκε ἀπό τή Θήβα γύρω σπύ 364 π.Χ. Τήν ἀνοικοδόμησι τοῦ Ὁρχομενοῦ ἀρχισαν οἱ Φωκεῖς τό 353 π.Χ. Ἡ πόλη δυνάμωσε μέ τόν Μακεδόνες βασιλιάδες Φίλιππο Β' καί Ἀλέξανδρο, ἀλλά δέν ξαναβρῆκε ποτέ τήν παλιά της ἀκμή.

Βιβλιογραφία: Bulle H. and E. Kunze, *Orchomenos*, vols. 1 - 3. Munich, 1907 - 34.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ὁρχομενός (μυθ.). 1) Γιός τοῦ Δία καί τῆς Δαναΐδας Ἰσονόης (Σχολ. Ἀπολλ. Ροδ. Α 230). Φέρεται σάν ἰδρυτής καί ἐπώνυμος τοῦ Βοιωτικοῦ Ὁρχομενοῦ, τῆς προϊστορικῆς πρωτεύουσας τῆς Βοιωτίας καί πατέρας τοῦ Μινύα (βλ.λ.). Σύμφωνα μέ τόν Παισανία ὅμως (Θ' 36,6, ἐπώνυμος ἦρως καί ἰδρυτής τῆς βοιωτικῆς πόλης ἦταν ὁ ἐγγονός του, γιός τοῦ Μινύα πού εἶχε τό ἴδιο ὄνομα.

2) Ἐνας ἀπό τούς 50 γιούς τοῦ Λυκάονα, βασιλιά τῆς Ἀρκαδίας (Παισ. Η', 36,1). Ἐπώνυμος ἦρως καί ἰδρυτής τοῦ Ἀρκαδιοῦ Ὁρχομενοῦ.

3) Γιός τοῦ Θυέστη, μυθικοῦ προσώπου πού λέγεται πῶς ἦταν γιός τοῦ Πέλοπα καί τῆς Ἴπποδάμειας. Πολλά τραγικά γεγονότα συνδέονται μέ τὰ πρόσωπα αὐτά καί φαίνεται πῶς εἶναι νεώτερες ἐπινοήσεις γιατί δέν τὰ ἀναφέρει οὔτε ὁ Ὀμηρος οὔτε ὁ Παισανίας.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ὁρχομενός. Κωμόπολη τῆς Βοιωτίας, στήν ἐπαρχία Λιβαδειᾶς, ἔχει 5.085 κατ. (1971) καί διοικητικά ἀποτελεῖ δῆμο μέ ἔκταση 100 χλμ². Βρίσκεται σέ ἐξαιρετικά εὐφορῆ περιοχή, στό ΒΔ ἄκρο τῆς πεδιάδας τῆς Κωπαΐδας καί εἶναι σημαντικό ἀγροτικό κέντρο. Ἐχει βιομηχανία τοματοπολτοῦ καί ἄλλες μικρότερες διαλογῆς καί ἐπεξεργασίας γεωργικῶν προϊόντων.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ὁρχομενός. Προϊστορική πόλη τῆς ΒΔ Βοιωτίας μέ ὀνοματοθέτη τόν Ὁρχομενόν, γιό τοῦ βασιλιά Μινύα (βλ.λ.), ἀρχηγῆτος τοῦ πανάρχαιου λαοῦ τῶν Μινυῶν, πού συνδέονται μέ τή Λήμνο (βλ.λ.) καί τή Μ. Ἀσία. Ἀλλη ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος δόθηκε ἀπό τόν ποιητή Εὐφορίωνα ἀπό τή Χαλκίδα (Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς): «τάχα δέ καί Ὁρχομενός παρὰ τήν τῶν Χραίων ὄρχησιν».

Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ὁ. καί ἡ ἀρχαία πόλη ἐκτείνονται σέ ὄλο τό ἀνατολικό τμήμα (Ἐφάντειο ὕψωμα) τοῦ δρους Ἀκόντιο, ἀρχικά, μάλιστα, στά κατώτερα σημεῖα τοῦ δρους καί στήν πεδιάδα (προϊστορική πόλη καί νεκροταφεῖο) καί μετά, λόγω τοῦ κινδύνου τῶν πλημμυρῶν, πρὸς τό Ἀκόντιο ὄρος.

Ἱστορία ἀνασκαφῶν. Ἀπό τήν ἀνασκαφή τοῦ Ἑρρ. καί τῆς Σοφίας Σλήμαν (1880) προήλθε ὁ θησαυρός τοῦ Μινυεῖου Ὁρχομενοῦ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καί τό 1886 ἡ ἀνασκαφή ἐπαναλήφθηκε μέ συνεργασία τοῦ W. Dörpfeld (Γ. Νταϊρפלντ, βλ.λ.). Τό 1893 ὁ Α. de Ridder συνέχισε τήν ἀνασκαφή τῆς ἀρχαίας πόλης, ὁ Γ. Σπητηριδης ἐργάστηκε στόν ἀγνωστῆς ἐποχῆς (πιθανόν Μυκηναϊκῆς) προϊστορικό τύμβο καί τό 1903 - 5 οἱ Γερμανοί Α. Furtwängler καί Η. Bulle ἀσχολήθηκαν μέ τὰ προϊστορικά ἐρεῖματα τῶν κεραμεικῆς τους. Στήν περιοχή, ἐπίσης, ἐγιναν ἐρευνες τοῦ Μ. Καμπάνη (1891 - 92) γιά τὰ ἀποστραγγευτικά κανάλια τῆς Κωπαΐδας καί τῶν Γερμανῶν στό χωριό Πύργος.

Οἱ πρόσφατες ἀνασκαφές (1968 - 73) ὀφείλονται στόν Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων Θ. Σπυρόπουλο, πού ἀνέσκαψε τό ΜΕ - ΥΕ I νεκροταφεῖο, τό μυκηναϊκό ἀνάκτορο, τό νάο τοῦ Διονύσου καί τό θέατρο τῆς ἀρχαίας πόλης.

Νεολιθική ἐποχή. Κατοίκηση, βέβαια, ὑπῆρχε στή Νεολιθική ἐποχή (4η - 3η χιλιετία π.Χ.), ἀλλά δέν ἔχει ἐπισημανθεῖ καί ἀνοούμε τόν ἐθνολογικό χαρακτήρα τοῦ φύλου ἐκείνου. Νεολιθικό στρώμα ἐπισημάνθηκε στήν περιοχή τῶν κυκλοτερῶν πάνω στό βράχο οἰκοδομημάτων, ἀλλά ἀπό τόν Kunze (*Orchomenos*, III, 7 κέξ. Fr. Matz, Hand. d. Arch. II, 186) θεωρήθηκε ὀρθά ὅτι λάσπη μέ νεολιθικά ὄστρακα εἶχε μεταφερθεῖ ἀπό ἄλλοῦ, πιθανόν, τήν περιοχή τοῦ θαλωτοῦ τάφου τοῦ Μινύα γιατί οἱ διάφοροι νεολιθικοὶ ρυθμοὶ κεραμικῆς πού ἐκπροσωποῦνται εἶναι μακρᾶς διαρκείας καί δέν συμβιβάζονται μέ τὰ βραχύβια κυκλοτερῶν κεραματικά. Μεταξύ τῶν διάφορων νεολιθικῶν κεραμικῶν ρυθμῶν στόν Ὁ. διακρίνονται τὰ μονόχρωμα ἀγγεῖα, τὰ μέ ἐπιχρῆσμα ἐρυθρά, τὰ μελανὰ μονόχρωμα, τὰ ἐγγράρα καί τὰ γράνα (μέ διακόσμηση ἐρυθρῆ σέ λευκή ἐπιφάνεια (ρυθμὸς Χαίρμεις κατὰ τόν τοῦ Σέοσκλου).

Πρωτοελλαδική ἐποχή. Προφανῶς, ὅπως ὑποστήριξε καί ὁ Kunze (*Orchomenos*, III, 92), κατά τήν Τελική Νεολιθική καί πρώτη Πρωτοελλαδική ἐποχή ἐμφανίστηκαν νέα πολιτιστικά στοιχεῖα στόν Ὁ. καί αὐτό σέ ἀντίθεση πρὸς ὅλες τίς ἄλλες γνωστῆς περιπτώ-

σεις όμαλης μετάβασης από τή Νεολιθική εποχή στην εποχή του Χαλκού. Συνολικά, κατά τήν Πρωτοελλαδική (ΠΕ) εποχή διακρίθηκαν τρία αρχιτεκτονικά στρώματα που αποκαλήθηκαν, αντίστοιχα, 'Ορχομενός Ι, ΙΙ, ΙΙΙ. Εϊδικότερα: Ι. Κατώτερο και άρχαιότερο (στήν άρχή τής ΠΕ εποχής) ήταν τό στρώμα τών κυριότερων οικοδομημάτων με τώματα πάχους 1 μ. και έσωτερική διάμετρο 2 - 6 μ. Τά θεμέλια τους ήταν από μικρούς πλακωτούς λίθους και ή άνωδομή από πλίνθους. Θύρα δέν έχει σωθεί και ή χρήση τους ήταν προβληματική, έπειδή από όρισμένους έρευνήτες θεωρήθηκε ότι είχαν κατακόρυφα τοιχώματα, ένώ από άλλους (Μαρινάτος, BCH 1946, 337 κέξ.) θεωρήθηκε ότι είχαν σχήμα κυψέλης γιά άποθήκευση σιτηρών και δημητριακών. ΙΙ. Μεσαίο ήταν τό άρχαιότερο στρώμα τών «βόθρων» με εύθύγραμμα και καμπυλόγραμμα κτίσματα και άρχέγονους βόθρους, δηλ. πιθοειδή όρύγματα (κυλινδρικές κοιλότητες) στή γή, χωρίς πήλινο επίχρισμα. Οι βόθροι αυτοί περιείχαν, συνήθως, τέφρα, σε σημαντική ποσότητα, όστά ζώμα, όστρακα άγγελίων, λίθινα έργαλεία και χύμα άνάμεικτο με όργανικές ουσίες. Η τοποθέτηση τών βόθρων αυτών συνηθιζόταν στό δάπεδο τών δωμάτων τών οικιών και, ίσως, στίς αούλες, δηλ. στός άκάλυπτους χώρους του οικισμού, χρησίμευαν δέ γιά ψήσιμο και διατήρηση φωτιάς. Ό ώφέλιμος χώρος είναι ό αυτός, όπως και κατά τήν προηγούμενη φάση, δηλ. με διαστάσεις 6 μ. και χωρίς χώρισμα στό περισσότερα δωμάτια, αλλά με λεπτότερους τοίχους και άνωδομή από ώμές πλίνθους. ΙΙΙ. Τρίτο, ήταν τό νεώτερο στρώμα τών βόθρων, με έπιχρισμένα, συνήθως, από πηλό τοιχώματα. 'Επίσης, συνεχιζόταν ή έντατική κατοίκηση του χώρου, πράγμα που διαπιστώνεται, κυρίως, από τά άλληλοδιάδοχα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα.

Η ΠΕ κεραμική περιλάμβανε ποικίλους ρυθμούς, όπως τά στιλβωμένα με έπιχρισμα άγγεϊα, τά βαμμένα και τά με μερική διακόσμηση άγγεϊα, άλλα με μελανόχρωμη ή άνοικτόχρωμη διακόσμηση, όπως και χονδροειδή και πίθους άποθηκευτικής χρήσης. 'Εξάλλου, από τή ζυηρή έμπορική έπικοινωνία τής εποχής βρέθηκαν και όρισμένα εισηγμένα άγγεϊα (τρωικό «δέπας» του Σλήμαν).

Η ΠΕ ΙΙ έμφανίζει κατά τόν D. French (*Anatolia and the Aegean in the 3rd millennium B.C.*, Ph. D. Cambridge 1968, 72 - 74 και *Notes on the Prehistoric Pottery from the Central Greece* 1972, 41 - 42) τοπικές ίδιομορφίες και ύποδηλώνει έπαφές με τή Θεσσαλία.

Μεσοελλαδική εποχή. Κατά τούς έπομένους Μεσοελλαδικούς (ΜΕ) χρόνους (1900 - 1600 π.Χ.) γινόταν έντατική ή καλλιέργεια τής εύφορης πεδιάδας του 'Ο. Η νέα πολιτιστική μεταλλαγή έμφανίστηκε στήν οικιστική αρχιτεκτονική με τά όρθογώνια κτίσματα με τίς τρεις άλληλοδιάδοχες αρχιτεκτονικές φάσεις. (Διαστάσεις οικιών, συνήθως, 5x10 μ.). Κάθε οίκια είχε άρκετά δωμάτια, άσκεπή γύρω χώρο και έστία στό έσωτερικό, όπως και δάπεδο από πατημένο πηλό και αούλες πλακοστρωμένες. Ό 'Ο. άποτελοΰσε κέντρο όμοσπονδίας βοιωτικών πόλεων ήδη από τούς Μεσοελλαδικούς (ΜΕ) χρόνους, όπότε είχε άρχσει ή έκμετάλλευση του έκτεταμένου χώρου τής λίμνης Κωπαϊδας (από τόν 'Ο. μέχρι τή Λάρυμνα και τήν 'Ανθηδόνα). Η άρχαία γραπτή παράδοση με τήν πληροφορία ότι ό απόγονοι του Μίνυα (βλ.λ.) Κόρωνος και 'Αλίαρτος ήταν

οίκισται δύο άλλων πόλεων τής περιοχής, ύποδηλώνουν τήν κηδεμονία τών πόλεων αυτών από τόν 'Ο. Τό ΜΕ νεκροταφείο του 'Ο., που είχε άνασκαφεί παλαιότερα, είχε σχηματιστεί στό όρια του οικισμού, περιλάμβανε δέ πλινθοπερίκλειστους τάφους, 9 κιβωτόσχημους ή παρεμφερείς τάφους και 9 λάκκους στό χώρο του οικισμού, όλους με ταφές σε συνεσταλαμμένη στάση (ένήλικων και άνηλικων). Η κεραμική τής ΜΕ έμφανίζεται τελείως διάφορη με τά θαυμάσια στιλβωμένα και καλοψημένα άγγεϊα, που δίνουν στήν άφή τήν έντύπωση σαπουνιού και φαίνονται νά έπαναλαμβάνουν με τίς γωνιώσεις και τίς τμήσεις στόν ώμο του λαμό προγενέστερα μεταλλικά πρότυπα. Αυτά ήταν τά άγγεϊα που άποκλήθηκαν από τόν Σλήμαν μινύεια (βλ.λ.).

Τό τμήμα του ΜΕ - ΥΕ Ι νεκροταφείου, που άνασκάφηκε από τόν 'Εφορο 'Αρχαιοτήτων δρ Θ. Σπυρόπουλο τό 1970 - 71 στήν άκρόπολη του 'Ο., περιλάμβανε 15 συλημένους τάφους με άξιόλογα κτερίσματα σύγχρονα με τά εύρήματα τών λακκοειδών τάφων τών Μυκηναϊκών ή ύποδηλώνουν ότι ό πλούτος, μετά τόν 'Ελλαδικό Μεσαίωνα, είχε έμφανιστεί πρώιμα και στόν Βοιωτικό 'Ο. Οι τάφοι αυτοί ήταν κτισμένοι με λίθινες πλάκες και, δύο μόνο, με πλίνθους. Πάντως, δέν έχει έπισημανθεί περίβολος, όπως σε άλλες περιπτώσεις (ΑΔ 1971, Β, 218· 1972, 312).

Η ΜΕ κεραμική έκπροσωπείται ίδιως από πολλά μινύεια άγγεϊα και άλλα άμαυρόχρωμα. Τό όνομα μινυακά (βλ.λ.), που δόθηκε από τόν Σλήμαν στήν πρώτη κατηγορία, γίνεται άποδεκτό, πάντοτε, από όλους τούς έρευνητές, άν και θεωρείται σαν συμβατικό όνομα μιά και οι Μινύεις έζησαν κατά τούς Μυκηναϊκούς χρόνους. Ηδη, όμως, διαπιστώνεται ή όμαλή μετάβαση από τούς ΜΕ στός ΥΕ ('Υστεροελλαδικούς) χρόνους τών 'Ο., όπως άναγνωρίζεται στός νέους τάφους που ήρθαν σε φώς από τίς άνασκαφές του Θ. Σπυρόπουλου, ένώ, αντίθετα, τά κτερίσματα τών τάφων δέν ήταν έξαιρετικά πλούσια. 'Ετσι, τό πρόβλημα του πολύχρυσου 'Ορχομενού έμφανίζεται άκόμη περίπλοκο, άν και είναι δυνατό ή φήμη αυτή νά άναφέρεται στή μεταγενέστερη Μυκηναϊκή εποχή.

Μυκηναϊκή εποχή. Έκπροσωπείται, βασικά, από τό τοπικό άνάκτορο και τό θολωτό τάφο του Μινύα, με τά πρόσφατα δέ εύρήματα του Θ. Σπυρόπουλου έπιβεβαιώθηκε ή άρχική άποψη του Bulle ότι ό μυκηναϊκός οικισμός είχε όργανωθεί και στήν πλαγιά του λόφου και στήν πεδιάδα δίπλα. Γενικά, ή άκρόπολη του 'Ο. στερείται έστια και ενός άξιόλογου μυκηναϊκού κτιρίου. Τά εύρήματα τών παιαίων γερμανικών άνασκαφών περιλάμβαναν ποικίλα σπαράγματα τοιχογραφιών με αρχιτεκτονικές παραστάσεις και κρητικής προέλευσης Ιερά κέρατα, καθώς και σύγχρονη κεραμική, ή όποία έχει παραμείνει άγνωστη και άδημοσίευτη.

Τό άνάκτορο του 'Ο. είχε κτιστεί ΝΔ τής μεταγενέστερης μονής τής Σκριπούς και Β - ΒΑ του θολωτού τάφου του Μινύα. Βαθύ (2 μ.) μυκηναϊκό στρώμα είχε άνακαλύψει και ό Bulle νότια τής Σκριπούς, άλλα μόνο με τήν άνασκαφή του Θ. Σπυρόπουλου (1970 - 73) ήρθε σε φώς σημαντικό σε έκταση τμήμα του άνακτόρου τής μυκηναϊκής δυναστείας του πολυχρύσου 'Ο., που παρουσιάζει δύο άλληλοδιάδοχες αρχιτεκτονικές φάσεις.

Παλιότερο, μέχρι τώρα, τής 'Υστεροελλαδικής ΙΙΙ Α:2 φάσης, έμφανίζεται ένα διμερές κτίσμα που θεωρήθηκε φυλακείο (ΑΔ 1972,

Β, 313) λόγω τών χαλκών όπλων που βρέθηκαν στό έσωτερικό του. Τό κύριο συγκρότημα, όμως, άνάγεται στός 'Υστεροελλαδικούς ΙΙΙ Β χρόνους. 'Ενα τμήμα του με τέσσερις χώρους, σκάφηκε κοντά στό κελιά τής μονής τής Σκριπούς σε μήκος 35 μ. και περιλάμβανε τή μεγάλη κυκλική έστία του μεγάρου και σπαράγματα τοιχογραφιών. 'Όπως διαπιστώθηκε, τό σημείο αυτό είχε κατοικηθεί συνέχεια από τούς Μεσοελλαδικούς χρόνους (ΑΔ 1973, Β 259 - 60). 'Άλλο τμήμα, κοντά στόν πυλώνα τής μονής, έχει ίσχυρότατα θεμέλια πάχους 2 μ., άλλα στενούς έσωτερικούς διαχωριστικούς τοίχους (ΑΔ 1973, Β, 260 - 63). 'Ισως τό άνάκτορο είχε άνκαταλειφθεί, όταν καταστράφηκε κατά τά τέλη τής ΥΕ ΙΙΙ Β φάσης (σύγχρονα με τό Καθμείο τών Θηβών) και γι' αυτό τό λόγο δέν ύπήρξαν κινητά εύρήματα έκτός από τά τμήματα τοιχογραφιών που άνήκουν στό καλύτερα παραδείγματα τής άνακτορικής ζωγραφικής (μεγαλογραφικής και μικρογραφικής) τέχνης τών Μυκηναϊκών χρόνων με τό ρεαλισμό που άποπνέουν.

Σύγχρονος θεωρείται ό θολωτός τάφος του Μινύα, που περιλαμβάνεται στός μεγαλύτερους (διάμ. 13,84 x 14,05 μ.) και καλύτερα κτισμένους θολωτούς τάφους τής ύστερης Μυκηναϊκής εποχής (ΥΕ ΙΙΙ Β), διαθέτει δέ και κτιστό πλευρικό δωμάτιο όπως οι τάφοι του 'Ατρεία, του Βασιλικού Μεσσηνίας και του Α 'Αρχανών Τεμένους.

Είχε όρόμο (πρός Ν) μήκους πλέον τών 20 μ., πλάτους 5,11 μ., στόμιο (ύψους 5,44 μ., πλάτους 2,70 μ. και βάθους 5,30 μ.) και τελείως συλημένο ταφικό θάλαμο με μεταλλικό διάκοσμο στή θόλο. Στο πλευρικό δωμάτιο ύπάρχει στέγη (3,70x2,70 μ.) από τρεις μεγάλες πλάκες λεπτόκοκκου πρσινοπού άσβεστόλόιμου που είχε διάκοσμο σπειρών, λωτών και ροδάκων. Τό παχύ στρώμα τέφρας σε αυτό τό δωμάτιο πιθανόν νά προέρχεται από τή μεταγενέστερη χρήση του τάφου. Ό τάφος είχε διατηρηθεί άλώβητος κατά τούς 'Ελληνικούς χρόνους και είχε κτιστεί στό θάλαμο του ήρω σε σχήμα Π με μαρμαρίνους άνδριάντες. Ό τάφος αυτός ταυτίζεται προς τόν λεγόμενο θησαυρό του Μινύα που μνημονεύει ό περιηγητής Πausanias: Μινύας πρώτος ές ύποδοχήν χρημάτων ψκοδομήσατο (Θ 36,4).

Βιβλιογραφία: H. Schliemann, JHS 1881, 135 - 51. 'Αν. 'Ορλάνδος, ΑΔ 1915, Παρ. 51. Μαρινάτος - Χίρμερ, *Κρήνη και Μυκηναϊκή 'Ελλάς* 1959, εικ. 160 - 61, σελ. 117. OI. Pelon, *ThTCF*, 233 - 37.

Τό έμπόριο με τίς άλλες μυκηναϊκές πόλεις διεξαγόταν κανονικά κατ' αυτή τήν περίοδο και άπόδειξη είναι ό ένεπιγράφος (με σημεία τής γραμμικής Β μυκηναϊκής γραφής στή γάστρα) ψευδόστομος άμφορεύς (E. Grunach, *Bibliographie*, I, 1963, 76, 78) που βρέθηκε στόν 'Ο., όμοιος προς άλλους τών Θηβών, τής ΥΕ ΙΙΙ Β φάσης ('Εθν. 'Αρχ. Μ. 'Αθ. 5851). Γενικά τά κινητά εύρήματα από τόν μυκηναϊκό 'Ο. είναι περιορισμένα.

'Από τά τέλη τής ΥΕ ΙΙΙ Β φάσης (περιόδου γενικής άναστάτωσης) προέρχεται και ό θησαυρός 100 χαλκών άντικειμένων που είναι στό Μουσείο Χαιρυνείας. Σε αυτόν περιλαμβάνονται έργαλεία, όπλα, άντικείμενα προσωπικής χρήσης, άγγεϊα κ.ά. (Θ. Σπυρόπουλος, *'Υστερομυκηναϊκό έλλαδικό θησαυρό*, 1972, 221, πίν. 35 - 37, ΑΑΑ ΙΙΙ, 1970, 263). Ό τύμβος που άνασκάφηκε από τόν Γ. Σπητηριάδη, δυνατόν νά άνήκε στός 'Υστερομυκηναϊκούς χρόνους (ΠΑΕ 1903, 41, 1904, 35 - 39, 1907, 108). Η περιοχή κατοικήθηκε συνέχεια στή Μεταμυκηναϊκή εποχή, όπως διαπιστώθηκε από πρωτογεωμετρική κεραμική

704 ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ

πού είχε και άπτική επίδραση. Κατά τούς Γεωμετρικούς χρόνους ο οικισμός είχε οργανωθεί σε άγνωστο μέχρι τώρα σημείο, ενώ το σύγχρονο νεκροταφείο ανακαλύφθηκε Α και ΒΔ του θολωτού τάφου.

Ιστορικοί χρόνοι. Κατά τούς Αρχαίους χρόνους ο Ό. άκμαζε, όπως συνάγεται και από τά αγάλματα και τίς βάσεις Κούρων που βρέθηκαν και από τά λείψανα του πιθανολογούμενου αρχαίου ναού του Διονύσου (που ανασκάφηκε από τον Σπυρόπουλο) και από τό ύστεροαρχαϊκό ανάγλυφο του Άλξήνορος του Ναξίου (490 π.Χ.), που βρέθηκε στην Πετρομαγούλα. Νότια τής Σκριπούς βρέθηκε τάφος με πρωτοκορινθιακά άγγελα, γενικά δέ με τό σημαντικό αριθμό των εισηγμένων από άλλες περιοχές (και τής Βοιωτίας) άγγέλων καταφαίνεται ή οικονομική άνθηση του Ό. σε εκείνους τούς χρόνους. Άλλα σύγχρονα κτίσματα συνθέτουν τον οικισμό του Ό., που οργανώθηκε πάνω από παλαιότερες νεκροπόλεις και περιλάμβανε και ένα μεγαροειδές (6x15,5 μ.) και ένα μικρό ναό και ιερό του Άσκληπιού.

Ο ναός του Άσκληπιού ανασκάφηκε από τον Α. de Ridder (1893), αλλά αναγνωρίστηκε από τον Νταϊρφελντ (Bulle, *Orchomenos*, 1, 6) σαν Άσκληπιείο διαστάσεων 11,5x22 μ. με 6x11 κίονες σε δωρικό ρυθμό. Τό αρχικό κτίσμα άνηκε στον 6ο - 5ο αϊ. π.Χ. και ανακαινίστηκε άργότερα.

Ο κλασικός Ό., δυστυχώς, παρ' όλη τήν ανάπτυξη που σημειώθηκε, καταστράφηκε, όπως και ή πόλη των Θηβών, από τά άλληλοδιάδοχα βυζαντινά κτίσματα (ιδιαίτερα τούς τάφους), που έφταναν σε σημαντικό βάθος. Πάντως, έχει διαπιστωθεί ότι ή κλασική πόλη επέκτάθηκε στο ύψωμα περισσότερο και από τή μικηναϊκή. Έλάχιστη κατάλοιπα Έλληνιστικής και Ρωμαϊκής εποχής είναι γνωστά.

Άπό τά όνομαστά κτίσματα τής κλασικής αρχαιότητας δέν έχουν ταυτιστεί πολλά. Έτσι, για τό παλαιότερο των Χαρίτων ιερό που θρυλούνταν ότι είχε ίδρυθει από τον Έτεοκλή, δέν είναι βέβαιο ότι μπορεί νά ήταν κάτω από τή μεταγενέστερη μονή τής Σκριπούς και αυτό ανεξάρτητα από τίς σχετικές επιγραφές που έχουν βρεθεί σε αυτό τό σημείο. Πιθανότερο είναι νά πρόκειται για τον πρόναο ναϊκού κτίσματος που βρέθηκε Α του θεάτρου και Ν του μυκηναϊκού ανακτόρου. Έξάλλου, περίπου 250 μ. ΒΔ τής μονής, ήταν ή όνομαστή κρήνη Άκιδάλια που συνδεόταν με τή λατρεία των Χαρίτων. Στόν Ό., επίσης, είχαν μεταφερθεί και τά λείψανα του Ήσιόδου από τή Ναύπακτο, αλλά αποκλείεται νά είχαν έναποτεθεί στο έλληνιστικό - ρωμαϊκό ήρωο του θολωτού τάφου, μιά και υπάρχει παλαιότερη ή παράδοση του Άριστοτέλη. Τέλος, δέν έχει επισημανθεί ή αγορά τής πόλης και άμφισβητείται ή ταύτιση του θολωτού τάφου προς τό θησαυρό του Μινύα, μιά και στην εποχή του περιηγητή ο θολωτός τάφος είχε μετατραπεί σε ιερό.

Τό θέατρο, με προσκήνιο και παρόδους, ανακαλύφθηκε τό 1972 λαξευμένο στο βράχο. Κτίστηκε στα τέλη του 4ου αϊ. π.Χ. και χρησιμοποιήθηκε μέχρι τούς ύστερους Ρωμαϊκούς χρόνους. Τό κοίλο του είναι έναϊο (άπό ένα διάζωμα) με 12 σειρές έδωλιών, που είχαν γίνει από πύρο, ενώ οι διάδρομοι είχαν γίνει από σκληρό άσβεστόλιθο. Η πεταλοειδής διάμετρος τής όρχήστρας άνέρχεται σε 16 μ. Άπό αυτό τό θέατρο πρέπει νά προέρχονται οι έντοιοισμένες στη μονή τής Σκριπούς επιγραφές που μνημονεύουν μουσικούς προς τιμή των Χαρίτων άγώνες, τελούμενους δέ, άναμφισβήτητα, στο θέατρο αυτό. Άπό τά

βάθρα, έξάλλου, χορηγικών μνημείων που βρέθηκαν στο θέατρο, προκύπτουν και τά όνόματα των άγώνων αυτών, τά Χαριτήσια και τά Διονύσια (ΒCH 1974, 172 - 242). Όπως, επίσης, πιθανολογήθηκε ότι μουσικοί και θεατρικοί, ίσως, άγώνες τελούνταν και σε παλαιότερους Αρχαίους χρόνους (ΑΔ 1973, Β, 258 ΑΑΑ 1973, 392 εϊκ. 20 - 22). Στόν Ό. λατρευόταν και ο Δίας με διάφορα έπίθετα, ο Σάραπς και ή Ίσις, ο Άκταίων, ο Τειρεσίας και οι Κορωνίδες παρθένες, θυγατέρες του Όριώνα.

Ο Ό. ήταν γνωστός κατά τήν αρχαιότητα σαν Βοιωτικός Ό. και Μινυίους, σε αντίθεση προς τον Άρκαδικό Ό., και σαν πολύχρυσος κατά τήν έπική περιγραφή (Ίλ. Ι 381). Κατά τούς Ιστορικούς χρόνους υπήρξε ο μεγάλος αντίπαλος των Θηβών, μήδισε κατά τήν έκστρατεία του Ξέρξη και έχασε έδαφος κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Κατά τον Κορινθιακό πόλεμο άποχώρησε από τή Βοιωτική Συνομοσπονδία, στην όποια επέστρεψε, υποχρεωτικά τό 370 π.Χ.

Γιά τή διοικητική όργάνωση του Ό. σώζονται έμμεσες πληροφορίες, μιά και χάθηκε ή *Όρχομενίων πολιτεία* του Άριστοτέλη. Κατά τον 5ο αϊ. π.Χ. είχαν επικρατήσει όλιγαρχικοί και είχαν σχηματιστεί τέσσερις βουλαί. Στούς Έλληνιστικούς χρόνους κυριαρχούσε ο «δάμος». Τήν έξουσία στόν Ό. είχαν ο έπώνυμος άρχων, οι πολέμαρχοι, οι γραμματείς, οι ταμίαι, οι κατόπται, οι ιεράρχαι, ο σύνδικος κ.ά. και τά σχετικά στοιχεία προέρχονται από επιγραφές.

Βιβλιογραφία: *Orchomenos*, I, II, III, R. Hope Simpson - J. F. Lazenby, *The Catalogue of the Ships in Homer's Iliad*, 1970, 38 - 39. S. Lauffer - D. Hennig, *Orchomenos*, RE suppl. XIV, 1974, 290. *Gazetteer*, I, 1979, 263 - 37. Νικ. Παπαχτζής, *Παυσανίου, Έλλάδος Περιήγησις, Βοιωτικά*, Γ. Σ. ΚΟΡΡΕΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Όρχομενός (ό Άρκαδικός). Πόλη τής Άρκαδίας, Β τής Μαντινείας (στο λόφο Καλπάκι), κατοικημένη από τή Μεσοελλαδική εποχή, τουλάχιστον (2000 - 1600 π.Χ.). Στα έπη χαρακτηρίζεται σαν «πολύμηλος» (με πολλά πρόβατα, Β 605) με τήν εύκαιρία τής συμμετοχής των κατοίκων τής πόλης στόν Τρωικό πόλεμο. Η πόλη δημιουργήθηκε από συνοίκηση πολλών γύρω οικισμών που είχε σαν αποτέλεσμα τό σχηματισμό άκρόπολης σε ύψος 893 μ. Οικιστής θεωρούνταν ο Όρχομενός, γιός του βασιλιά των Άρκάδων Λυκάονα. Στούς Περισικούς πολέμους πήραν μέρος με άγήματα στις μάχες και στόν Πελοποννησιακό πόλεμο άκολούθησαν τούς υπόλοιπους Άρκάδες. Μετά τή μάχη των Λεύκτρων ο Ό. διατήρησε τήν αυτονομία του, στη συνέχεια καταλήφθηκε από τον Κάσσανδρο και τελικά περιλήφθηκε στην Άχαϊκή Συμπολιτεία. Παράμασε στους Έλληνιστικούς χρόνους. Άνασκαφές έγιναν προσωρινά από τούς Γάλλους G. Blum και Α. Plassart, όποτε άποκαλύφθηκε μεγάλο στοϊκό οικόδομημα με δωρική κιονοστοιχία, ίσως τό βουλευτήριο και ύπολείμματα ναού τής Άρτεμης.

Βιβλιογραφία: G. Blum - J. A. Plassart, *BCH* 1914, 71 κ.έξ. R. Hope Simpson - Lazenby J. F., *Catalogue* 1970, 91, χάρτης 4. *Gazetteer* I, 1979, 81.

Γ. Σ. ΚΟΡΡΕΣ

Όρχόν. Ποταμός τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Μογγολίας, δεξιός παραπόταμος του Σελένγκα. Έχει μήκος 1.124 χλμ. και άποστραγγίζει έκταση 132.800 χλμ². Πηγάζει από τήν όροσειρά Χαγκάι. Η κοιλάδα του στόν άνω ρού είναι στενή και σχηματίζει κατά τόπους βαθιά φαράγγια. Ο μέσος ρους

Μιά από τίς επιγραφές Γενισεί από τήν περιοχή τής κοιλάδας του Μινουσίνακ.

διασχίζει σε μαϊνάνδρους μιά βαθιά κοιλάδα. Βγαίνοντας από τά βουνά, ο ποταμός φτάνει σε πλάτος 100 - 150 μ. Η μέση παροχή του κοντά στις έκβολές είναι περίπου 120 μ³ δευτερ. Τήν άνοιξη σημειώνεται πλημμυρίδα από τήν τήξη του έποχιακού χιονιού. Τό καλοκαίρι σημειώνονται τοπικά ξεχειλίσματα. Ο Όρχόν παγώνει από τό Νοέμβριο ως τον Άπρίλιο. Είναι πλωτός ως τήν πόλη Σούχε - Μπατόρ και, στην περίοδο τής πλημμυρίδας, ως τίς έκβολές του ποταμού Τόλα. Χρησιμοποιείται τό ρεύμα του για μεταφορά ξυλείας.

Όρχόν Τουρκοί. Συνομοσπονδία τουρκόγλωσσων φυλών τής Κεντρικής Άσίας (5ος - 8ος αϊ.) υπό τήν ηγεσία τής φυλής Άσίνα. Άπό τό 265 ως τό 460 μ.Χ. ή φυλή Άσίνα άποτελούσε τμήμα των Ούνικων κρατών τής ύστερης περιόδου που είχαν κατακτήσει τή Δ Κίνα και μέρος του Α Τουρκεστάν. Τό 460 ύποτάχθηκαν από τούς Ζουάν Ζουάν και άπωθήθηκαν προς τήν περιοχή Άλτάι, όπου τέθηκαν έπικεφαλής συμμαχίας φυλών, που άποκλήθηκε Τουρκική Συμμαχία. Μεταξύ 551 και 555 οι Τουρκοί του Όρχόν κατανίκησαν τούς Ζουάν Ζουάν και δημιούργησαν τό Τουρκικό Χαγανάτο (552 - 745) με κέντρο του τον ποταμό Όρχόν στη Μογγολία. Οι Όρχόν νικήθηκαν από τούς Ουϊγκούρ μεταξύ 740 και 745, αλλά διατήρησαν τήν αυτονομία τους και τμήμα των έδαφών τής φυλής ως τό 10ο αϊ. Κύριες άπασχολήσεις τους ήταν ή νομαδική κτηνοτροφία και ή σιδηρουργία. Σπουδαιότερα πολιτιστικά μνημεία των Όρχόν είναι οι επιγραφές Όρχόν Γενισεί και οι έγχαρκες σε πέτρα εικόνες.

Βιβλιογραφία: Μπερυστάμ Α. Ν., *Τό κοινωνικό - οικονομικό σύστημα των Τουρκών Όρχόν του Γενισεί κατά τον 6ο - 8ο αϊ.*, Μ. - Α., 1946. Κλιαστόρνι Σ. Γκ., *Τά επιγραφικά μνημεία των αρχαίων Τουρκών ως πηγή για τήν ιστορία τής Κεντρικής Άσίας*, Μ., 1964.

Σ. Γκ. ΚΛΙΑΣΤΟΡΝΙ

Όρχόνο - Γενισεί επιγραφές. Άρχαία γραπτά μνημεία τουρκόγλωσσων λαών. Άνακαλύφθηκαν από τούς Ρώσους επιστήμονες Σ. Ρέμοζοφ, Φ. Στράλενμπεργκ, Ντ. Μέσσερσμιντ τό 1696 - 1722, στον άνω ρού του Γενισεί και από τον Ν. Μ. Γιαντρίντσεφ στόν ποταμό Όρχόν (Μογγολία) τό 1889. Άποκρυπτογραφήθηκαν από τό Δανό γλωσσολόγο Β. Τόμσεν (1893) και για πρώτη φορά διαβάστηκαν από τό Ρώσο τουρανολόγο Β. Β. Ράντλοφ (1894). Χρονολογούνται από τον 7ο - 11ο αϊ., είναι γραμμένα σε ρουνική γραφή, που άνάγεται μέσω τής παλιής σογδιακής στην άραμαϊκή. Είναι γνωστές έπτά ομάδες επιγραφών Όρχόνο - Γενισεί: Λένα - Μπαϊκάλα, Γενισεί, Μογγολίας, Άλτάι, Α Τουρκεστάν, Μέσης Άσίας και Α Ευρώπης. Άντίστοιχα, αυτές άνήκουν στη ένωση φυλών του Κουρικών, στα καγανάτα τής Κιργιζίας, του Α Τουρκεστάν, των Ουϊγκούρων τής Μογγολίας και των Ουϊγκούρων του Δ Τουρκεστάν, των Χαζάρων και Πετσενέγων.